

NÜKLEER SİLÂHSIZLANMA

Rıza TÜRMEK

Silâhsızlanma sorununun uluslararası ilişkilerde bağımsız bir konu olarak ele alınmaya başlanmasından bu yana, silâhsızlanma yolunda gösterilen çabalar türlü nedenlerle açıklanmıştır. Bunların bazıları şöyle özetlenebilir :

i) Silâhsızlanma uluslararası güvenliği sağlar. Silâhlanma yarışı savaşların nedenidir. Silâhsızlanma gerçekleştiği takdirde savaş ortadan kalkacaktır.

ii) Silâhsızlanma ekonomik kaynakların daha yararlı alanlara ayrılmasını sağlar.

iii) Savaş ve dolayısıyla savaşa hazırlık olan silâhlanma moral yönünden yanlıştır.

iv) Silâhlanma, bir ülkede askerî çevreleri güçlendirerek toplum içinde totaliter eğilimlerin doğmasına yol açar.¹

Nükleer silâhların ortaya çıkışı ve bu silâhların nitelikleri, silâhlanmasızlanma için ileri sürülen gerekçeleri güçlendiren bir gelişme olmuştur. Nükleer silâhlar konvansiyonel silâhlara oranla çok daha büyük kaynaklara ihtiyaç göstermektedir; nükleer silâhların asker-sivil arasında bir ayırım yapmayan kitlesel yok etme gücü bu silâhlara moral bakımından büsbütün kabul edilmez bir nitelik kazandırmıştır; nüklere silâh yarışının gerektirdiği teknolojik ve bilimsel çalışmalar sonucu, nükleer silâhlar askerî kurumların kendi alanlarının çok ötesine taşarak sivil sektörlere de yayılacak şekilde genişlemesine yol açmıştır.

Bu sakıncaları yanında nükleer silâhlar, uluslararası ilişkilerde konvansiyonel silâhlardan değişik ve daha etkili bir role sahip olmuşlardır. Barışın devletlerüstü bir otorite aracılığı ya da bir kolektif güvenlik sistemi ile sağlanamadığı bir dünyada, barışın

(1) Hedley Bull. «The Objectives of Arms Control», der. Richard A. Falk ve Saul H. Mendlovitz, *Disarmament and Economic Development*, New York, World Law Fund, 1966, s. 93-94.

yeni bir kuvvetler dengesi sistemi ile sağlanması gerekliliği doğmuştu. Nükleer silâhlar, konvansiyonel silâhlardan ayrı olarak, bu yeni kuvvetler dengesinin bir ögesi değil, doğrudan doğruya dengenin temeli olmuşlardır. Bu yeni denge nükleer silâhların kullanılması yerine, nükleer silâhların kullanılmasının sağlayacağı yararların ortadan kaldırılmasına dayanan bir caydırıcılık dengesi niteliğini kazanmıştır. Durum böyle olunca nükleer silâhsızlanma konvansiyonel silâhsızlanmada görülmeven bir ölçüde güvenlik sorunlarıyla bütünleşmiştir. Güvenlik sorunlarıyla nükleer silâhsızlanma arasındaki bu yakın ilişki, nükleer silâhsızlanma alanında klâsik silâhsızlanmadan ayrı ve nükleer dengenin korunması gereğine öncelik veren yeni bir yaklaşımın doğmasına yol açmıştır.

Burada nükleer dengenin barışı ve güvenliği ne ölçüde sağladığı sorunu üzerinde durmak gereklidir. Bu soruna verilecek cevap devletlerin nükleer silâhsızlanma siyasetleri üzerinde doğrudan doğruya etkili olacak niteliktedir. Nükleer dengeyle sağlanan barış, nükleer bir savaş bütün taraflara kabul edilmez zarar vereceği ve dolayısıyla nükleer silâhlara sahip hiç bir devletin akılcı bir davranışla nükleer savaş çıkaramayacağı inancına dayanmaktadır. Bu inanç bütün hükümetlerin akılcı davrandıkları; nükleer savaşın akılcı bir davranış olmadığı; ve nükleer savaşın ancak kasıtlı olarak çıkarılabileceği gibi üç varsayımdan meydana gelmektedir. Kanımızca, bu üç varsayım da tartışma götürür niteliktedir.

Bir kere tarih Hükümetlerin her zaman akılcı davrandıklarını kanıtlamamaktadır. Tersine tarihte Hükümetlerin akılcı olmayan davranışları sonucu çıkan savaşlara ilişkin sayısız örnekler bulunmaktadır.

İkincisi, nükleer bir savaşı başlatmak her zaman akılcılıktan uzak bir davranış olmayabilir. Örneğin, karşı tarafın nükleer darbe gücünü ortadan kaldıracak bir ilk darbe gücüne sahip olan bir devletin beklenmedik bir saldırıya geçmesi akılcı bir davranış olabilir. Ayrıca nesnel kriterlere göre akılcı sayılmayacak bir davranış öznel olarak akılcı bir davranış sayılabilir. Örneğin, karşı tarafın gücü hakkında yanlış bilgilere dayanılması sonucu başlatılan bir nükleer savaş, ya da umutsuzluk sonucu başlatılan bir nükleer savaş, savaşı başlatan devlet yönünden akılcı bir davranış olabilir.

Üçüncüsü, bir nükleer savaş, nükleer devletlerin iradesi dışında da çıkabilir. Hata ya da kaza savaşları; iki nükleer devlet arasında nükleer bir savaşı başlatmak isteyen üçüncü bir devletin davranışları sonucu çıkabilecek bir nükleer savaş; konvansiyonel bir

savaşın tırmanma yolu ile nükleer savaşa dönüşmesi, nükleer devletlerin iradesi dışında çıkabilecek nükleer savaflara bazı örneklerdir.²

Bundan şu sonuç çıkmaktadır ki, nükleer denge yoluyla sağlanan barış güvenilir, sürekli bir barış olmaktan uzaktır. Bu nedenle, silâhsızlanma çabalarının amacının nükleer dengenin korunması olduğunu kabul ederek bu amacı silâhsızlanma amacının yerine geçirmenin yanlış ve tehlikeli bir tutum olduğu düşünülmektedir. Bütün güçlüklerine rağmen silâhsızlanmanın barışın en önemli inancası olması bu yoldaki çabaların ihmal edilmemesi için yeterli bir nedendir.

Nükleer dengenin ABD ve Sovyetler Birliği'nin elindeki nükleer silâhlardan meydana gelmesi, nükleer silâhsızlanmanın da bu iki devlet arasında çözümlenmesi gereken bir sorun olduğu düşüncesini doğurmuştur. Kanımızca, nükleer silâhsızlanmayı ikili bir sorun olarak görmek bir çok bakımdan yanıltıcıdır.

Her şeyden önce nükleer bir savaş bundan önceki savaşlarda olduğu gibi yalnızca yenik düşen devletlerin toprak bütünlüklerini, siyasal sistemlerini ve nihayet egemenliklerini tehdit etmekte kalmamakta, bütün devletlerin fiziksel varlıklarını ortadan kaldırma tehlikesini ortaya çıkarmaktadır.

Bunun dışında, her iki nükleer devletin üyesi oldukları ittifak sistemlerinin stratejileri bu iki devletin elindeki nükleer silâhlara dayanmaktadır. Dolayısıyla, nükleer silâhsızlanma yolunda alınacak tedbirler, bütün ittifakın stratejisini ve ittifak üyelerinin güvenliklerini yakından ilgilendirmektedir.

Euna karşılık, iki devletin çıkarları her zaman ittifak üyelerinin çıkarları ile aynı değildir. Örneğin, ABD'nin Sovyetler Birliği'ni bir nükleer saldırısına hedef haline gelmesinden sonra, ABD caydırıcı gücüyle ilgili olarak NATO ittifakı içinde yapılan tartışmalara yukarıda sırası geldikçe değinmiştik. İttifaklar dışında da, ABD ve Sovyetler Birliği'nin güvenlik ihtiyaçları, uluslararası toplumun güvenlik ihtiyaçları ile her zaman aynı olmamaktadır.

Dünyada ABD ve Sovyetler Birliği dışında yeni kuvvet merkezlerinin doğması da nükleer silâhsızlanmanın iki devlet arasında çözümlenmesi gerektiği yolundaki görüşü zayıflatıcı bir etken olmuştur.

Nihayet, nükleer klübün ABD ve Sovyetler Birliği dışındaki diğer üyelerinin sahip oldukları nükleer silâhların nükleer denge

(2) *Ibid.*, s. 50.

üzerindeki etkilerini de dikkate almak gereklidir. Bu bakımdan nükleer silâhsızlanma çabalarının bütün nükleer devletleri, hatta nükleer eşikteki devletleri kapsamaya önem taşımaktadır. Nasıl ki, Dünya Silâhsızlanma Konferansı'ndan beklenen en önemli yarar Çin ve Fransa'yı nükleer silâhsızlanma görüşmelerinin içine çekebilmektir.

Bu genel çerçeve içinde Türkiye'nin silâhsızlanma siyasetine baktığımız zaman, bu siyasetin en belirgin çizgisinin silâhsızlanmanın bir güvenlik sorunu olarak ele alınması olduğu görülmektedir. Türkiye'nin silâhsızlanma alanındaki görüşlerini belirttiği aşağı yukarı tek forum³ olan Birleşmiş Milletler'de Türk temsilcileri tarafından yapılan hemen bütün konuşmalarda, silâhsızlanma ile güvenlik arasındaki ilişki üzerinde durulmaktadır.

Örneğin; Büyükelçi Bayülken 1970 yılında Birinci Komisyon'da yaptığı konuşmada şöyle demektedir :

«Bütün silâhsızlanma çabaları için gerekli olan ön koşul, silâhsızlanmanın her aşamasında her egemen devletin güvenlik ihtiyaçlarının karşılanmasıdır».⁴

Silâhsızlanma sorununu herşeyden önce bir güvenlik sorunu şeklinde görmesinin doğal sonucu olarak, Türkiye'nin silâhsızlanma siyaseti ile savunma siyaseti arasında yakın bir bağlantı kurulması ve silâhsızlanma sorununun Türkiye'nin dış ve savunma siyasetleri içinde önemli bir yer tutması gerekirdi.

Oysa, Türkiye'nin silâhsızlanma siyaseti ile savunma siyaseti arasında yeterli bir ilişki kurulduğunu söylemek güçtür.

Türkiye'nin silâhsızlanma siyaseti daha çok güvenlik sorunlarının sınırlı bir şekilde yansıdığı bir dış siyaset sorunu niteliğini taşımıştır.

Ayrıca, Türkiye'nin dış siyaseti içinde de silâhsızlanma konusu önemli bir yer tutmamıştır. 1946 yılından bu yana silâhsızlanma sorununa çözüm yolları arandığı çok taraflı uluslararası forumlar, Birleşmiş Milletler'e bağlı özel silâhsızlanma forumları olmuştur. Birleşmiş Milletler'in çalışma sistemi sonucu, bu forumlarda görüşülen ve üzerinde anlaşma sağlanan bir sorunun genel forum

(3) Türkiye'nin silâhsızlanma alanındaki görüşlerini belirttiği diğer bir uluslararası forumda NATO'dur. NATO çerçevesinde yapılan görüşmeler gizlilik derecelidir.

(4) Büyükelçi Halûk Bayülken tarafından 25. Genel Kurul Birinci Komisyonunda, yapılan konuşma, 16 Kasım 1970, s. 1.

olan Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda değiştirilmesi olanağı çok sınırlıdır. Türkiye bu özel forumlardan yalnızca 1950-52 yıllarında 12 Devlet Komitesi ve Silâhsızlanma Komisyonu üyeliklerini işgal etmiştir. Ancak bu forumlara üyeliği kendi isteği sonucu değil, Güvenlik Konseyi üyeliği dolayısıyla otomatikman olmuştur. Bu forumlara katıldığı yıllarda ya da bu forumlar dışında silâhsızlanma çalışmalarının hiç bir döneminde bir öneri getirmiş değildir. Türkiye, silâhsızlanmanın salt bir propaganda sorunu olduğu yıllarda bile, silâhsızlanmadan propaganda amaçlarıyla yararlanmış değildir. Dolayısıyla silâhsızlanma Türkiye'nin siyasetinde aktif olarak izlenen bir amaç olmadığı gibi bir siyaset aracı da olmamıştır.

Türkiye'de kamu oyu da Hükümetler üzerinde bu yolda bir baskı yapmış değildir. Türk kamu oyu nükleer silâhların ilk ortaya çıktığı savaş sonrası yılları dışında bu konuya fazla ilgi göstermiş değildir. Savaş sonrası yıllarında gösterilen ilgi silâhsızlanma sorununa değil, daha çok Sovyetler Birliği'nin nükleer silâhlara sahip olmasına gösterilmiş bir ilgidir. Ancak SALT görüşmeleri dolayısıyla kamu oyunda silâhsızlanma sorununa ilgi duyulmaya başlanmıştır. Bir de NATO konusunda 1965 yılından sonra Türkiye'de başlayan tartışmalar dolayısıyla Türkiye'nin nükleer silâhlardan arınması yolunda görüşler ileri sürülmüştür.⁵ Ama bunun dışında, Türkiye'de basında ya da bilim adamları arasında örneğin Batı'da olduğu gibi bir «bombayı yasaklayın» türü pasifist bir hareket doğmamıştır.

Bir yandan silâhsızlanmanın bir güvenlik sorunu olduğunu ileri sürerken, öte yandan bu konuda gerek Hükümetler, gerek kamu oyu tarafından aktif bir tutum benimsenmemesinin çelişen bir durum olduğu düşünülebilir. Kanımızca bu çelişkiyi, Türkiye'nin silâhsızlanmayı olumsuz yönden bir güvenlik sorunu olarak görmesi ve güvenliğinin silâhsızlanma sonucu sağlanacağına inanmaması ile açıklamak doğru olacaktır. Başka bir deyişle, Türkiye'nin silâhsızlanma ile güvenlik arasında kurduğu ilişki, silâhsızlanma yoluyla güvenliğini sağlamak değil, silâhsızlanma çabalarının güvenliğini bozmamasına dikkat göstermek gibi bir anlayışa dayanmaktadır. Ancak bu tür bir silâhsızlanma siyasetinin başarılı olması içinde silâhsızlanma çalışmalarına daha aktif bir şekilde katılmanın gerekli olduğu düşünülmektedir.

(5) Bu görüşe örnek olarak 1969 yılında CHP tarafından NATO konusunda hazırlanan rapor gösterilebilir. Raporda Türkiye'nin nükleer silâhlardan arınması gereği üzerinde durulmaktadır.